

Mozaikok a magyar–ukrán diplomáciai kapcsolatok 1991 és 1992 közötti történetéből

Mosaics from the History of Hungarian–Ukrainian Diplomatic Relations Between 1991 and 1992

Sáringer János

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2021.4.4

Összefoglaló: Magyarország az elsők között vette fel a diplomáciai kapcsolatot a függetlenné vált Ukrajnával, a kijevi vezetés pedig Budapesten nyitotta meg az első nagykövetségét. A jószomszédi és baráti kapcsolatokat az 1991 végén megkötött magyar–ukrán alapszerződés rögzítette, amely keretet biztosított a két ország közötti szoros együttműködésnek. Ezt mutatták a magyar és az ukrán vezetők gyakori, kölcsönös látogatásai is. Az 1990-es évek elején a magyar–ukrán reláció baráti volt; Kijev kiemelt figyelmet fordított az Ukrajnában, Kárpátalján élő magyar ajkú lakosságra. A kétoldalú diplomáciai kapcsolatok lényeges elemeinek a bemutatásához szükségesnek tartom áttekinteni a függetlenséget nyert volt szovjet tagköztársaság szomszédságpolitikáját, illetve regionális helyzetét.

Kulcsszavak: külpolitika, diplomácia, baráti kapcsolatok, magyar kisebbség, alapszerződés, nemzetközi kapcsolatok

Abstract: Hungary was one of the first countries which started diplomatic relationship with the independent Ukraine, and Kiev opened its first embassy in Budapest. The good neighbourly and friendly relationships were enshrined in the Hungarian–Ukrainian basic treaty concluded at the end of 1991, which also provided a framework for the close co-operation between the two countries. The strong connection was proved by the Hungarian and Ukrainian leaders' frequent visits as well. The Hungarian–Ukrainian relationships were friendly at the beginning of the 1990s: Kiev paid special attention to the Hungarian-speaking population living in Transcarpathia, Ukraine. In order to introduce the essential elements of the bilateral diplomatic relations, I consider it necessary to overview the neighbourhood policy and the regional situation of the former Soviet republic, which achieved its independence.

Keywords: foreign policy, diplomacy, friendly relationships, Hungarian minority, basic treaty, international relations

A tanulmány születése

A 20. század végi magyar–ukrán jó kapcsolatok alapja az volt, hogy Magyarország, a magyar kormány és diplomácia jelentős segítséget és támogatást nyújtott Ukrajna szuverenitásának az elnyeréséhez – a nemzetközi fórumokon és a kulisszák mögött egyaránt. Tanulmányomban azokat az elemeket mutatom be, amelyek a leginkább meghatározták a két ország viszonyát az 1990-es évek elején. A témának a napjainkban zajló események is aktualitást adnak. Dolgozatom a magyar külügyminisztériumban keletkezett szigorúan titkos iratok alapján készült, amelyek egy részét eddig három kötetben tettem közzé. Azaz magyar szemszögből vizsgáltam a magyar–ukrán kapcsolatok kezdetét és Ukrajnának a jelzett időszakban elfoglalt nemzetközi pozícióját.

Egyes tagállamok önállóvá válása

A Moszkvával továbbra is fenntartott kapcsolatok mellett Budapest tudatosan alapozta meg a politikai együttműködését a formálódó Ukrajna vezetőivel. A magyar kezdeményezésben fontos szerepe volt a Kárpátalján élő mintegy kétszázezer magyar ajkú lakosságnak, amely az 1980-as évek közepétől a jogai egy részét visszaszerezte ugyan, de a kollektív jogainak a kiépítése és a tartós biztonságának a megalapozása csak a két ország politikai kapcsolatainak a baráti szintű fejlesztése révén volt elérhető. Emellett Ukrajna gazdasági partner lehetett, mert nyersanyag és energia ellenében hatalmas felvevő piacot jelenthetett a magyar termékek számára. A biztonsági és a reálpolitikai érdekeknek ugyancsak nagy szerepük volt a két ország közeledésében – igaz, más-más megközelítésből.

A KGB által előkészített, 1991. augusztus 19-i sikertelen puccs felgyorsította a Szovjetunió dezintegrálódási folyamatát, amelynek megvalósulását még a Nyugat is lassabb ütemben várta. Szeptemberig a

tizenöt tagköztársaságból tizenkettő nyilvánította ki a függetlenségét és egyben a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségéből való kiválását. Akkorra már nyilvánvaló lett, hogy a Szovjetunió mint olyan, hamarosan megszűnik. Az egyes köztársaságok a függetlenedési folyamattal párhuzamosan az önálló államiság megteremtésének az útjára léptek. Még érvényben volt az 1977. évi szovjet alkotmány 9. fejezetének 80. cikkelye, amely szerint a szövetségi köztársaságoknak joguk van kapcsolatokat létesíteni más államokkal, szerződéseket kötni velük, diplomáciai és konzuli képviselőket cserélni, valamint részt venni a nemzetközi szervezetek tevékenységében. Az új köztársaságok a függetlenné válásuk során már a gyakorlatban is éltek ezzel az alkotmányos jogukkal, amelyre korábban nem is mertek gondolni vagy hivatkozni.

A külügyminiszterek szerepe

Göncz Árpád köztársasági elnök meghívására 1991. május 30. és június 1. között Magyarországon tartózkodott Leonyid Kravcsuk, az Ukrán SZSZK Legfelsőbb Tanácsának elnöke. A 20. századi magyar–ukrán kapcsolatok történetében ez volt az első ilyen magas szintű látogatás.

„Az elnöki látogatás visszaigazolása volt annak, hogy Magyarország elsőként biztosította támogatásáról Ukrajnát szuverenitásának kinyilvánításával kapcsolatban. Hazánk számára pedig az a jelentősége, hogy a Szovjetunió tagköztársaságai közül a szomszédos Ukrajnával a legelmélyültebbek a kapcsolataink. Ezt híven tükrözi az a példátlanul nagyszámú dokumentum, amelynek aláírására Kravcsuk elnök látogatása idején került sor. A dokumentumok közül politikai súlyát tekintve számunkra a legkiemelkedőbb jelentőségű a magyar fél kezdeményezésére létrejött nyilatkozat a két ország együttműködésének alapelveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén, amely példaértékű a térség országai közötti együttműködés tekintetében” – írta Jeszenszky Géza¹.

---

¹ Jeszenszky Géza jelentése Antall Józsefnek Leonyid Kravcsuk ukrán elnök magyarországi látogatásáról. 1991. június 6. (Sáringer, 2018, 300–307. o.).

Moszkva fokozott figyelemmel kísérte Magyarország és Ukrajna közeledését. Kravcsuk elnök budapesti látogatását megelőzően, május 29-én Ivan Aboimov budapesti szovjet nagykövet felkereste hivatalában Szokai Imrét, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárát. A nagykövet – a szovjet kormány utasítására – észrevételeket tett Kravcsuk látogatásával és a magyar–ukrán nyilatkozattal kapcsolatban:

„az USZSZK nem rendelkezik korlátlan nemzetközi jogalánysággal, és külkapcsolatait csak a szovjet alkotmánnyal, törvényekkel és nemzetközi kötelezettségekkel összhangban alakíthatja. A nemzetközi jog általánosan elfogadott normái szerint csak az önálló államokat ismerik el a nemzetközi kapcsolatok teljes jogú részvevőinek. Az Ukrán SZSZK vagy más szövetséges köztársaság, s valamely harmadik ország, így Magyarország között is csak olyan viszonyról lehet szó, amely illeszthető a Magyar Köztársaság és a Szovjetunió szerződéses kapcsolatainak kereteibe, mintegy kiteljesítve azok rendelkezéseit, hatékony megvalósításukat szolgálva az egyes köztársaságok viszonylatában.”²

Aboimov hozzátette, hogy amennyiben a Magyar Köztársaság és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság közötti kapcsolatok alapjairól szóló nyilatkozat nem felelne meg a kritériumoknak, úgy szovjet részről hivatalosan értesítik a Külügyminisztériumot az álláspontjukról. Felhívta a figyelmet arra is, hogy az az egyik fél kompetenciáját meghaladó felelősségvállalás, amely nem felel meg sem a jogi helyzetének, sem a realitásoknak, semmisnek tekintendő. Ráadásul nem ösztönözné, hanem nehezítené a normális, egyenjogú és kölcsönösen előnyös magyar–szovjet kapcsolatokat, rontaná azok korábbi jó légkörét. Aboimov megjelölte a nyilatkozat szövegének azt a három mondatát is, amely Moszkva véleménye szerint átlépi az ukrán kompetencia határát és negatív hatást váltana ki. Az egyik szerint minden állam szabadon választhatja meg azokat az eszközöket, amelyeket a saját

2 Ivan Aboimov budapesti szovjet nagykövet véleménye Leonid Kravcsuk ukrán elnök magyarországi látogatásáról és a magyar–ukrán közös nyilatkozatról. 1991. május 29. (Sáringer, 2018, 293–295. o.). Vö. Keskeny, 2012, 85. o.

biztonságának a garantálásához szükségesnek tart, és figyelembe veszi a másik fél biztonsági érdekeit. A diplomáciai, konzuli és kereskedelmi kapcsolatok esetében a közvetlen kapcsolatfelvételt kifogásolta a nagykövet. Az „ukrán képviselőt” létesítése helyett pedig csak az ukrán konzuli képviselő létesítésével értett volna Moszkva egyet.³

Jeszenszky Géza Anatolij Makszimovics Zlenko ukrán külügyminiszter meghívására augusztus közepén hivatalos látogatást tett Ukrajnában, ahol

„az ukrán tárgyalópartnerek köszönetüket fejezték ki hazánknak, hogy Magyarország elsőként támogatta Ukrajna szuverenitását. Számunkra rendkívül fontos, hogy a Szovjetunió tagköztársaságai közül különlegesen jó kapcsolatokat építsünk ki a szomszédos Ukrajnával, legnagyobb szomszédunkkal. Ezt különösen motiválja a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok potenciális lehetősége, illetve az a tény, hogy az Ukrán SZSZK-ban mintegy 200 ezres magyar kisebbség él.”⁴

A külügyminiszterek a tárgyalásuk folyamán kiemelték, hogy a legfontosabb feladat a Kravcsuk elnök magyarországi látogatása során aláírt – a magyar-ukrán kapcsolatok alapjait lefektető – kilenc dokumentum gyakorlatba való átültetése. De hangsúlyosak voltak a gazdasági-kereskedelmi együttműködés kérdései is. A látogatás egyik fontos mozzanata Jeszenszky Gézának az Ukrajnában élő magyarokkal való hivatalos találkozója, illetve a Lvovi Magyarok Kulturális Szövetsége képviselőivel folytatott megbeszélés volt. A két külügyminiszter tárgyalásainak végén aláírták a minisztériumaik konzultációjáról szóló jegyzőkönyvet, valamint a tárgyalásokat összegző közleményt. Jeszenszky Géza a látogatás keretében megnyitotta Magyarország kievi főkonzulátusának ungvári konzuli hivatalát.⁵

3 Ivan Aboimov budapesti szovjet nagykövet véleménye Leonyid Kravcsuk ukrán elnök magyarországi látogatásáról és a magyar-ukrán közös nyilatkozatról. 1991. május 29. (Sáringér, 2018, 293–295. o.).

4 Jeszenszky Géza jelentése a Kormánynak az ukrán látogatásáról. 1991. augusztus 12. (Sáringér, 2018, 316–319. o.).

5 Jeszenszky Géza jelentése a Kormánynak az ukrán látogatásáról. 1991. augusztus 12. (Sáringér, 2018, 316–319. o.). Vö. Keskeny, 2012, 84–85. o.

A magyar–ukrán alapszerződéshez vezető út

Ukrajna 1991. augusztus 24-én nyilvánította ki a függetlenségét, s azt a december 1-jén tartott népszavazás is megerősítette. Magyarország az elsők között vette fel a diplomáciai kapcsolatot az országgal (1991. december 3.), és a kijevi főkonzulátust nagykövetségi rangra emelte. A diplomáciai kapcsolatok felvételéről szóló jegyzőkönyv aláírásának napján a volt főkonzulátus falára kitették az előre elkészített táblát, ami jó visszhangot keltett az ukrán közvéleményben.⁶ Kijevben úgy tekintettek Magyarországra, mint arra az államra, amelyik kezdettől fogva a legtöbb segítséget nyújtotta a függetlenség kivívásához. Három nappal később Antall József Ukrajnába látogatott Leonyid Kravcsuk államfő meghívására, és aláírták a magyar–ukrán alapszerződést.

Az alapszerződéssel kapcsolatban felmerült, hogy az Antall-kormány esetleg hibát követett el,⁷ amikor elfogadta a „Szerződés a jószomszédság és az együttműködés alapjairól a Magyar Köztársaság és Ukrajna között” című nemzetközi okmány 2. cikkét:

„a Szerződő Felek az Egyesült Nemzetek Alapokmányában és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet dokumentumaiban vállalt kötelezettségeikkel összhangban a közöttük esetleg felmerülő vitákat kizárólag békés eszközökkel oldják meg. Soha, semmilyen körülmények között sem alkalmaznak egymással szemben elsőként fegyveres erőiket. A Felek tiszteletben tartják egymás területi épségét, és kijelentik, hogy egymással szemben nincs és nem is lesz területi követelésük.”

Egyetértek Jeszenszky Géza azon megállapításával, amely szerint Magyarország határainak a megváltoztatására nem volt alkalom, és nem is lehetett (Jeszenszky, 2016, 280–282. o.). A szerződés preambulumban a felek kijelentették, hogy a helsinki záróokmányban, az

6 Páldi András nagykövet 1992. március 13-án adta át a megbízólevelét Leonyid Kravcsuk elnöknek, és ezzel az aktussal a harmadik volt a nagykövetek sorában. Páldit 1992. októberében Varga István váltotta fel a nagykövetség élén. Vö. Páldi, 1996.

7 Erre vonatkozóan lásd Jeszenszky, 2016, 64., 280–282. o.

új Európáról szóló párizsi chartában és az EBEÉ más dokumentumaiban rögzített kötelezettségeket maradéktalanul teljesítik. Hozzájárulnak a demokratikus, békés és egységes Európa megteremtéséhez. Magyarország nemzetközi megítélése – presztízse – a korábbi évtizedekhez képest igen jelentős volt, többek között éppen a békés és demokratikus átalakítás – a rendszerváltoztatás – folyamata miatt (Bába, 2015). A magyar külpolitika irányítóiban – a miniszterelnökben és külügyminiszterében – fel sem merült a határok megváltoztatásának a lehetősége.⁸ A hazai külpolitika egyik fontos célja az euroatlanti integráció volt, amihez el kellett fogadni a helsinki záróokmányt, az Európa Tanács, az 1990. évi párizsi chartát, az európai integrációs klauzulát, amelyek kimondták az emberi és kisebbségi jogokat, valamint más államok szuverenitásának a tiszteletben tartását. A magyar kormány alapvetése a két- és a többoldalú relációk egyensúlyba hozása során a baráti kapcsolatok erősítése volt.⁹ Az Európában és különösen a Közép-Európában zajlott biztonságpolitikai folyamatokat az egyesült Németország fokozott figyelemmel kísérte, annál is inkább, mivel a kis államok rendszerében volt érdekelt. Gondoljunk csak az akkori délszláv térségbeli folyamatokra – a függetlenedő délszláv államok elismerésére – vagy Csehországra és Szlovákiára, amelyek szintén az önállóság útjára léptek.

Mindez hazánk szempontjából számos problémát hordozott. Magyarország déli határán, a volt Jugoszlávia területén – több törésvonal mentén – háborús összecsapások kezdődtek. Keleten Romániával nem volt éppen felhőtlen a viszony. Északon pedig a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársasággal a Bős–Nagymarosi Vízlépcsőrendszer megépítésének a vitája és a történelmi sérelmek terhelték a kapcsolatokat. Az önállósuló Szlovákia aktív külpolitikai lépésekbe kezdett, és több jel mutatott arra, hogy egy Pozsony–Kijev–Bukarest-tengely kialakításán fáradozik (MNL OL, 1992a).

A román diplomácia törekvéseinek egyik iránya az ország regionális középhatalmi státuszának a megteremtése volt, mert – a bukaresti

8 Antall József külpolitikai gondolkodására lásd: Erdődy, 2011; Jeszenszky, 2016, 22–28. o.; Sáringer, 2016; illetve Machos, 1990, 177–185. o.

9 Lásd Sáringer, 2015, 25–78. o.

vezetés szerint – az volt a feltétele annak, hogy Románia súlya megfelelő legyen az európai rendszerben. Ezt a célt szolgálta az a revizionista politika, amely elsősorban Moldova és Ukrajna irányába nyílt meg. A román vezetést óvatosságra intette, hogy az esetleges moldovai–román egyesülés maga után vonhatta volna Oroszország és Ukrajna erőteljes rosszallását. Bukarest szinte rögeszmésen félt az elszigetelődéstől, és nem akart kimaradni semmiféle csoportosulásból, sőt vezető szerepet kívánt játszani a régióban. E tervébe illeszkedett a román külpolitika aktivitása a különböző regionális szervezetekben, a Közép-európai Kezdeményezés és a Visegrádi Együttműködés felé tett lépései,¹⁰ illetve a kisantant jellegű próbálkozásai – a szövetségre egyébként is nosztalgiával tekintett (MNL OL, 1992c).

A független Ukrajnával aláírt alapszerződés éppen annak a lehetőségét zárta ki, hogy a Prága–Pozsony–Bukarest-vonalon újabb – a két világháború közötti időszakban igencsak hatékonyan működő¹¹ – gyűrű alakuljon ki Magyarország körül. E szempontok figyelembevételével kijelenthető, hogy az Antall-kormánynak a magyar–ukrán alapszerződés aláírását célzó lépései megalapozottnak és megfelelőnek tekinthetők.

Az alapszerződést az ukrán parlament 1992. július 1-jén ratifikálta. Az itthoni ratifikációs eljárás során a Magyar Országgyűlés Külügyi Bizottsága az 1992. július 3-i ülésén nem értett egyet a 2. cikk második bekezdésében megfogalmazott ún. területi klauzulával, ezért a szerződést visszaadta a Külügyminisztériumnak, hogy az vizsgálja meg a kifogásolt passzust, és érje el, hogy a szöveget a helsinki záróokmányban foglaltaknak megfelelően módosítsák.¹²

---

10 „A regionális együttműködési kérdésekről szólva Meleşcanu panaszkodott, hogy Romániát »nem veszik fel a klubba«, holott szeretne bekapcsolódni a már létező struktúrákba” (MNL OL, 1992b).

11 Lásd például Ádám, 1981.

12 A területi klauzulával kapcsolatos véleményemet lásd: Sáringer, 2018, 61–62. o. Vö. MNL OL (1992d).

Ukrajna regionális helyzete

A diplomáciai kapcsolatok ismertetéséhez szükségesnek tartom a függetlenségét elnyerő Ukrajna szomszédságpolitikájának, illetve regionális helyzetének az áttekintését.

Belarusz 1991. augusztus 25-én nyilvánította ki a függetlenségét. Oroszország akkor már elismerte a volt szovjet tagköztársaságoknak a függetlenséghez, az önálló külkapcsolatok létesítéséhez való jogát, ezt követően Belarusz, Oroszország és Ukrajna államfője december 8-án, Belovezszzkaja Puscsában döntött arról, hogy laza államszövetséget hoznak létre Független Államok Közössége (FÁK) néven, és egyúttal a Szovjetuniót megszüntnek nyilvánították. Két héttel később, december 25-én Mihail Gorbacsov a FÁK megalakulása miatt lemondott a szövetségi elnöki posztjáról. Vele egy időben beadta a felmondását Jevgenyij Saposnyikov, az utolsó szovjet hadügyminiszter is, és átadta az atomfegyverek ellenőrzésének a jogát az államszövetség katonai főparancsnokának.

Ugyanazon a napon a Kreml tetejéről levonták a szovjet – sarlós-kalapácsos – vörös zászlót, és helyébe felhúzták az orosz trikolorót. Másnap a szovjet szövetségi parlament felsőháza, a Köztársasági Tanács kimondta a Szovjetunió megszűnését, a helyét az ENSZ Biztonsági Tanácsában Oroszország vette át. Ezzel az eurázsiai birodalom hivatalosan sem létezett többé. A peresztrojka atyja által megkezdett folyamat túlnőtt magán Gorbacsovon is, aki képtelen volt egyben tartani a minden alkotóelemében roskadozó és rogyadozó birodalmat. Elhitte a nyugati politikusok ígéreteit, egyszerre volt realista és idealista, aminek a következménye bizonyos ingapolitika lett. A továbbiakban a kérdés az volt, hogy Oroszország és Ukrajna együtt vagy külön-külön érvényesül-e a világpolitikai rendszerben. Magyarország kormánya pedig december 26-án nyilatkozatot tett közzé a Független Államok Közösségével kapcsolatos álláspontjáról.¹³

Moszkva olyan összeurópai biztonsági rendszert képzelt el, amelyben Oroszországnak meghatározó szerep jut. Az orosz külpolitikában

---

13 MNL OL (1991). Vö. Nagy, 2015, 34–57. o.

megkülönböztetett helyet foglalt el a FÁK tagjaival formálódó államközi kapcsolatok kialakítása. A volt Szovjetunió területére vonatkozó orosz érdekek – gazdasági egymásrautaltság, egységes hadsereg, közel 30 millió orosz nemzetiségű állampolgár, közös nyelv és kulturális értékek – mellett ehhez az is hozzájárult, hogy a Kreml felismerte, hogy a felmerülő kérdések rendezése csak a térség országaival együtt lehetséges.

Felerősödött az orosz diplomácia együttműködési szándéka a kelet-közép-európai országokkal is. Esetenként azonban a moszkvai vezetés bizalmatlanságát fejezte ki a Közép-európai Kezdeményezés és a Visegrádi Hármak törekvéseit illetően, mivel egyes megítélések szerint Ukrajna önállósulását, Oroszországtól történő elszakadását és a Nyugat-Európa felé tett lépéseit a Visegrádi Hármak ösztönözték, segítették. A bizalmatlanságát az Európától való elszigetelődés veszélye is táplálta.

Moszkvában éberren figyelték a magyar–ukrán kapcsolatokat, mert attól tartottak, hogy a Visegrádi Hármakat Ukrajna bevonásával „négyesgésítik”. A Moszkva és Kijev közötti feszültséget növelte az ukrán területen lévő három katonai körzetben és a Fekete-tengeri Flottánál szolgálatot teljesítő katonák hűségesküje – Ukrajna vagy Oroszország felé. 1992. január végén Oroszország visszakövetelte a Krím félszigetet Ukrajnától. A korábbi tagköztársaság függetlenné válásával Oroszország nyugati határai Moszkvától csupán 350 kilométerre kerültek. A Baltikumban pedig bezárulóban volt az ablak, amelyet még Nagy Péter cár nyitott Európára.

Ukrajna biztonságpolitikája

1992 októberében elkészült Ukrajna első katonai doktrínája, amelynek alapja az atomfegyvermentes státusz és a tömbönkívüliség kinyilvánítása volt. A dokumentumban megfogalmazott fő cél az új államnak a külső agressziótól való védelme, a területi egységének és a függetlenségének a biztosítása. A koncepció három egységre tagozódott: katonai-politikai, katonai-technikai és hadigazdasági részre. Kimondja,

hogy Ukrajna nem kezd harci cselekményeket egyetlen állam ellen sem, amíg maga nem válik agresszió tárgyává; nincs területi követelése másokkal szemben, és egyetlen népet sem tekint potenciális ellenségnek; de ellenség minden olyan ország, amely területi követeléssel lépne fel vele szemben, a belügyeibe avatkozna, vagy az ország politikai, gazdasági és katonai érdekeit sértő szövetséget hozna létre. Ukrajnában felszínre kerültek az atomfegyvermentes státusz feladását megkérdőjelező álláspontok, így kétségessé vált a START szerződés¹⁴ ukrán részről történő ratifikálása – bár Kravcsuk elnök több alkalommal is a ratifikálásra irányuló ukrán szándékról biztosította a nemzetközi közvéleményt.

Folyamatban volt az ukrán fegyveres erők átszervezése is. A korábbi katonai körzetek bázisán létrehozták a Déli és a Nyugati Hadműveleti Parancsnokságot, s azzal egyidejűleg átszervezték az alárendelt egységeket. A légi- és a honi légvédelmi csapatok fokozatos egyesítésével és átalakításával megalkották a légvédelmi csapatok haderőnemet. Az év elején új elemként jelent meg Ukrajna biztonságpolitikájában a belbiztonsági feladatokra hivatott Nemzeti Gárda. A létszáma akkor 17 ezer fő volt, hatáskörébe tartozott az ukrán külképviseletek biztosítása is.

A KGB bázisán, de új célkitűzések alapján hozták létre Ukrajna Biztonsági Szolgálatát (SZBU),¹⁵ amely egyesítette a nemzetbiztonsági szolgálatok két funkcióját: a hírszerzést és az elhárítást. Kiemelt feladatként a nemzetközi és a belföldi szervezett bűnözés elleni harcot jelölték meg.

Mindezekből látható, hogy a Független Államok Közösségén belül Ukrajna önálló biztonságpolitikával rendelkezett. Elutasította a Moszkva központú, centralizált hadvezetési elveket, a FÁK Egyesített

---

14 A stratégiai fegyvereket korlátozó első egyezményt (*Strategic Arms Reduction Treaty*; START I) az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió képviselője írta alá, 1991. július 31-én.

15 Ukrajna Biztonsági Szolgálata (*Szluzsba bezpeki Ukrajini*, SZBU) az ország egyik nemzetbiztonsági szolgálata. Működése lefedi a kémelhárítást, az alkotmányvédelmet, a terrorellenes tevékenységet, a szervezett bűnözés és a korrupció elleni harcot területét. 1991. szeptember 20-án jött létre a KGB ukránjai részlegének az alapjain.

Fegyveres Erői tevékenységében pedig nem vett részt. Mint független ország, fenntartotta magának a jogot a területén elhelyezkedő idegen – FÁK (orosz) – haderő feletti ellenőrzésre. Kijev a fegyveres erőkre és az „államközösségi biztonságpolitikára” vonatkozó FÁK-egyezmények többségét sem írta alá.

A FÁK és Ukrajna közötti biztonságpolitikai viszony nem jelentett mást, mint az orosz–ukrán kapcsolatot – amelynek a neuralgikus pontja a Fekete-tengeri Flotta akkor már egy éve húzódo ügye volt. Moszkva és Kijev tizenegy alkalommal folytatott tárgyalásokat, végül 1992-ben megállapodás született, amelynek értelmében a flotta számára 1995. december 31-ig tartó átmeneti időszak következett. Ez idő alatt közös parancsnoksága lett, melynek élén egy parancsnok állt, két különböző nemzetiségű helyettessel. 1996. január 1-jétől pedig két külön – ukrán és orosz – tengeri hadsereg létezett.

A moldovai konfliktus ukrán megítélése

A magyar és az ukrán diplomácia kiemelt figyelemmel kezelte a moldovai konfliktus eseményeit, mert Magyarország és Ukrajna is a független és önálló Moldovában volt érdekelt. A Moldovai Köztársaság Dnyeszter menti térségében kialakult válság közvetlen előzménye az volt, hogy 1989 nyarán a Népfront többségű moldáv parlament elfogadta a román nyelvet kizárólagos államnyelvként meghatározó törvényt, és 1994-re előírányozta annak kötelező ismerését. A Népfront célja a Romániával való mielőbbi egyesülés volt.¹⁶ A nyelvtörvény a lakosság körében félelmet és feszültséget okozott, és tiltakozó sztrájkokhoz vezetett. A térség parlamenti képviselőinek a jelzéseit a moldáv vezetés figyelmen kívül hagyta, a nyelvtörvényt demokratikusnak és az általánosan elfogadott nemzetközi normákkal összhangban lévőnek tartotta.

---

16 A Dnyeszter menti térség lakosságának 39 százalékát erőteljesen oroszosított, az anyanyelvét gyengén beszélő moldávok, 30 százalékát ukránok és 25 százalékát oroszok alkották.

A Dnyeszter Menti Moldáv Köztársaság (DMK) 1990. szeptember 2-án, a Moldovai Köztársaság pedig 1991. augusztus 27-én kiáltotta ki a függetlenségét. A hatalmi szervek kiépítése rövid időn belül kettős hatalom kialakulásával, valamint Kisinyov (Chişinău) és Tiraszpol¹⁷ állandósult politikai szembenállásával járt. A kölcsönös bizalmatlanság és a politikai ellentét idővel fegyveres harcokhoz vezetett. A DMK létrehozta a saját „nemzeti” gárdáját, amelyet 1991 őszétől oroszországi „önkéntesek” és ukrainai kozák szabadcsapatok is erősítettek. A Romániából folyamatosan beáramló „önkéntesek” és fegyverek a kisinyovi vezetés számára jelentettek támogatást. Bukarest minden alkalommal cáfolta a román beavatkozás tényét, de megemlítették román „önkéntesek” „meg nem akadályozható” részvételének a lehetőségét. Az erőviszonyok szempontjából a mérleg nyelvét a volt 14. szovjet hadsereg magatartása jelentette. Annak fegyverzetére és egyes alakulataira mind a kisinyovi, mind a tiraszpoli vezetés szívesen felépítette volna a jövő hadseregét. A Dnyeszter mindkét partján felerősödtek a katonai előkészületek. A Kisinyov rendelkezésére álló fegyverzet és emberanyag azonban nem lehetett versenyképes a Dnyeszteren túli erőkkel: a Moldovai Köztársaság nem tudott volna visszaverni egy DMK-támadást (MNL OL, 1992e).

A négyoldalú (ukrán–orosz–moldovai–román) tárgyalások idején Kijev mindent megtett, hogy a lehető legtávolabb tartsa magát a konfliktustól: a négy- helyett háromoldalú (moldovai–orosz–transznisztriai) tárgyalásokat javasolt. A Moldovába vezényelt békefenntartó erők kötelékében Ukrajna öt tiszttel képviseltette magát, akik a fegyveres harcoktól távol, Kisinyovban teljesítettek szolgálatot.

Ugyanakkor azt, hogy Moldova milyen fontos volt Ukrajna számára, jól mutatta, hogy Leonyid Kravcsuk elnök 1992. október végén Kisinyovba látogatott, ahol a moldovai elnökkel közösen aláírták a két ország barátsági, együttműködési és jószomszédsági szerződését, amelynek biztonságpolitikai vonatkozásai is voltak. Kijev álláspontja a Dnyeszteren túli konfliktussal kapcsolatban az volt, hogy a terület az

---

17 Tiraszpol a Dnyeszter Menti Moldáv Köztársaság fővárosa. A név a Dnyeszter (*Tiras*) és a város (*pol*) szó összevonása.

egységes Moldovai Köztársaságon belül hasonló autonómiát kapjon, mint a Krím félsziget Ukrajnában, de ne rendelkezzen saját fegyveres erővel, és ne folytasson önálló külpolitikát. Kijev a moldovai konfliktus rendezésére irányuló minden EBEE–kezdeményezést támogatott (MNL OL, 1992f).

A kárpátaljai magyar kisebbség ügye

A magyar–ukrán kapcsolatok következő fontos állomása Boross Péter belügyminiszternek a Konsztantyin Maszikkal, az ukrán miniszterelnök első helyettesével 1992. február közepén Kijevben folytatott megbeszélése volt. Boross javasolta, hogy a két fél dolgozzon ki közös álláspontot, egyezményt a Romániával kapcsolatos politikáról. Az ukrán kormány határozott szándéka volt, hogy a Moldova és Ukrajna közti határ őrizetét megerősíti, és valóságos államhatárrá építi ki. Maszik azt kérte, hogy az ukrán és a magyar külügyminiszter egyeztessen minél hamarabb az ügygel kapcsolatban, és tegyenek javaslatot a két ország egységes álláspontjának a kialakítására, a lépéseik összehangolására. A találkozón Maszik azt is elmondta, hogy az orosz blokádnál tovább erősödött Ukrajna körül: Moszkva nem szállítja a szerződésben leköötött árut, minden ukrán kérést elutasít, lázítja a krími oroszokat, nem osztja fel a valuta- és aranytartalékot. Az ukránok sérelmezték, hogy Borisz Jelcin Washingtonban úgy tárgyalt az atomfegyverekről, mintha a független Ukrajna és Kazahsztán nem is létezne (MNL OL, 1992g).

Ekkor a kárpátaljai magyarokat két dolog foglalkoztatta a legjobban: a kishatárforgalom visszaállítása és az autonómia kérdése. Az utóbbi ügyében biztató volt, hogy az új alkotmány és a nemzetiségi törvény tervezetében is szerepelt a nemzetiségi községek, járások alakításának a lehetősége. Nehezítette viszont a munkát az ottani magyarok közötti nézeteltérések növekedése. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) nem tudott megfelelően alkalmazkodni a kialakult új helyzethez – amihez szükség lett volna kidolgozott programra, hogy hatékonyabban tudja képviselni a magyarság érdekeit.

Az ukrán állami szervek, minisztériumok viszont hangsúlyozták, hogy fenn kívánják tartani a Magyarországgal kialakított baráti, jószomszédi kapcsolatokat. Minden aláírt magyar–ukrán dokumentumot magukra nézve kötelezőnek ismertek el.

A politikai pártok, parlamenti képviselők véleménye azonban nem minden téren esett egybe a kormány tagjaiéval. Az Ukrán Népi Mozgalom (RUH), a Demokrata Párt és a Köztársasági Párt egyes tagjai elutasították a magyar kisebbség autonómiakövetelését. Az ukrán nacionalisták úgy értelmezték, hogy a magyar autonómiatörekvések célja a határok megváltoztatása. A kijevi központú pártok csak addig támogatták és helyeselték a KMKSZ tevékenységét, amíg az nem társult a ruszinok önállósulási törekvéseihez. Kijevben nem a magyar kisebbség ügye volt a fontos, hanem a ruszin probléma. A Kárpátaljára vonatkozó kifogások és fenntartások az ukrán politika részét képezték, és leginkább az ukrán–orosz viszony és a Krím félsziget megtartásáért folytatott küzdelem következménye volt.¹⁸

Kétoldalú találkozók

Für Lajos honvédelmi miniszter meghívására 1992. március elején Magyarországra érkezett Konsztantyin Morozov vezérezredes, Ukrajna védelmi minisztere.

„Az ukrán védelmi miniszter köszönetet mondott Magyarországnak azért a sokoldalú támogatásért, amelyet Ukrajnának a függetlenség elérése érdekében nyújtottunk. Biztosított arról, hogy az ukrán vezetés nagyra értékeli Magyarország úttörő szerepét a kapcsolatok kialakításában. Morozov úr tájékoztott az európai integrációs folyamatokba való minél gyorsabb bekapcsolódási szándékukról, megköszönve hazánk támogatását e téren is. Elmondta, hogy az önálló ukrán hadsereg felállítására egyik eszköze a teljes függetlenség kivívásának.” (MNL OL, 1992j)

---

18 MNL OL, 1992h; MNL OL, 1992i. Vö. Jeszenszky, 2016, 267–270. o.

1992. március végén Borisz Ivanovics Taraszjuk ukrán külügyminiszter-helyettes megnyitotta a független Ukrajna első nagykövetségét Budapesten (MNL OL, 1992k).

Áprilisban határ menti találkozó zajlott Jeszenszky Géza és Anatolij Zlenko között Beregszászon és Nyíregyházán.¹⁹ Az előzetes megállapodás szerint a két külügyminiszter a Moldovai Köztársaságban kialakult helyzetet és a magyar–ukrán kapcsolatokat tekintették át. Zlenko a moldovai helyzetről azt mondta, hogy Ukrajna a viszály békés rendezésében érdekelt, és mindent elkövet azért, hogy a konfliktusba Románia és a volt szovjet 14. hadsereg ne avatkozzon bele. Azt javasolta, hogy a kérdés megvitatásába vonják be az ENSZ Biztonsági Tanácsát és az EBEÉ szerveit. Az ukrán külügyminisztert aggasztotta a moldovai nemzeti kisebbségek helyzete, mert 15 ezer moldovai lakos menekült el a Dnyeszter-mellékről. Zlenko beszámolt az orosz, ukrán, román és moldovai külügyminiszter találkozásjáról, és utalt az 1992. április 6-i négyes kisinyovi tárgyalásra is. Azt mondta, azon részt vesz Jiří Dienstbier csehszlovák külügyminiszternek és az EBEÉ soros elnökének a személyes megbízottja is. Jeszenszky biztosította partnerét, hogy a magyar kormány is a konfliktus békés rendezésében érdekelt. Kiemelte a moldovai nemzeti kisebbségek védelmének a biztosítását, de hangsúlyozta, hogy az orosz kisebbség jogos érdekeinek a megvédése nem nyújthat alkalmat külső erők beavatkozására. Egyetértett azzal, hogy a megoldásba be lehetne vonni az EBEÉ szerveit, az Európa Tanácsot (amelynek Magyarország is tagja), valamint az ENSZ Biztonsági Tanácsát (amelyben hazánk akkor nem állandó tagként vett részt).

Eközben a Jeszenszky Géza kíséretében levő Entz Géza a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség vezetőivel folytatott megbeszélést. Megállapította, hogy a politikai feltételek kedvezőek a magyar kisebbség helyzetének a javításához. Kijelentette, hogy Magyarország kész a magyar–ukrán vegyes bizottság első ülésének mielőbbi összehívására, amelynek a megvitatandó témái a szubregionális – oktatási

---

¹⁹ A magyar küldöttség tagja volt Entz Géza államtitkár és Bába Iván helyettes államtitkár.

és művelődési, történettudományi – együttműködés és annak nemzetközi feltételei lesznek. A KMKSZ beregszászi járási szervezetének elnöksége petíciót juttatott el a két külügyminiszterhez, amelyben három kérés szerepelt. Egyrészt, hogy Ukrajna demokratikusan megválasztott parlamentje tartsa tiszteletben és ismerje el törvényesnek a beregszászi járásban 1991. december 1-jén, a Magyar Autonóm Körzet létrehozásáról tartott népszavazás eredményét. Másrészt, hogy a kijevi törvényhozás fogadja el a város történelmi nevének (Beregszász) a visszaállításáról és hivatalossá tételéről szóló 1990. november 25-i referendum döntését. Harmadrészt, hogy az Ukrán Legfelső Tanács a kidolgozás alatt álló új alkotmányban deklarálja a Magyar Autonóm Körzet mint az Ukrajna kötelékébe tartozó territoriális egység létjogosultságát.²⁰

1992. június végén a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának, Bába Ivánnak a vezetésével szakértői delegáció tartózkodott Kijevben. Bába tárgyalásokat folytatott Anatolij Zlenkóval, Borisz Taraszjuk külügyminiszter-helyetttel, Jurij Olenyenkóval, a Minisztertanács nemzetiségi ügyekkel foglalkozó bizottságának a vezetőjével.²¹

Az ukrán külügyminiszter-helyettes részletesen taglalta a moldovai válságot. Rámutatott, hogy milyen súlyos veszélyeket rejt magában a konfliktus további kiszélesedése. A rendezéssel kapcsolatban kifejtette Kravcsuk elnök véleményét, amely szerint a Dnyeszter-melléknek autonómiát kell adni.

A helyettes államtitkár a válaszában egyetértett a Kravcsuk-féle megoldási javaslattal, és hangsúlyozta, hogy a magyar kormány hasonló megoldást ajánlott a budapesti román nagykövetnek is. Kifejtette, hogy hazánk nem érdekelt a román–moldovai egyesülésben. Magyarország nem tartja kívánatosnak, hogy Románia középhatalomként lépjen fel a térségben. Rendkívül fontos magyar érdekek fűződnek viszont ahhoz, hogy keleti szomszédunkban a demokratikus erők nagyobb befolyásra tegyenek szert, amire az őszi választások kínálnak

20 MNL OL, 1992I. Vö. Jeszenszky, 2016, 267–270. o.

21 Bába Ivánt elkísérte Misur György, a 3. Területi Főosztály vezetője, Keskeny Ernő főosztályvezető-helyettes és Misley Pál főelőadó, tolmács. A magyar delegációhoz Kijevben csatlakozott Páldi András nagykövet.

reményt. A magyar külpolitika keleti viszonyrendszerében továbbra is prioritást élveznek az Ukrajnához fűződő kapcsolatok, amelyek különlegessé válhatnak. Bába emlékeztetett arra, hogy a magyar kormány eddig is Ukrajna nemzetközi elismertetését elősegítő, következetes politikát folytatott, és kész a továbbiakban is támogatni a független ukrán állam európai integrációját.

Bába Iván konkrét ajánlatot tett a Magyarországgal szemben fennálló volt szovjet adósságból az Ukrajnára eső rész törlesztésére vonatkozóan. Közbülső megoldásként felvetette, hogy hazánk kész a vállalt ukrán adósságrész egyenértékében haditechnikai eszközöket elfogadni. Zlenko ezt a javaslatot szintén kedvezően fogadta. Bába Iván találkozott az Ukrán Népi Mozgalom két politikusával, Vjacseszlav Csornovil társelnökkel és Alekszandr Lavrinovics elnökhelyettessel is. Csornovil megerősítette, hogy Kárpátalján – a Krím félszigettel ellentétben – támogatja a „nemzeti-territoriális egység” létrehozását. Lavrinovics már másképp fogalmazott: ő elsősorban a szabad gazdasági övezet kialakítását szorgalmazta a térségben. Rámutatott, hogy a függetlenség kivívása után ilyen kis idő elteltével még nem tartja célszerűnek az autonómia megadását. Válaszában Bába Iván hangsúlyozta, hogy „nem a fogalom a fontos számunkra, hanem a politikai, kulturális érdekek széleskörű érvényesítése.” Megerősítette, hogy Magyarország nem kívánja a kárpátaljai terület elszakítását elérni, tiszteletben tartjuk a határokat. MNL OL (1992m).

Összegzés

Magyarország elsők között vette fel a diplomáciai kapcsolatot az éppen függetlenné vált Ukrajnával, a kijevi vezetés pedig Budapesten nyitotta meg az első nagykövetségét. A jószomszédi és baráti kapcsolatokat az 1991 végén megkötött magyar–ukrán alapszerződés rögzítette, amely keretet nyújtott a két ország közötti szoros együttműködésnek. Ezt példázták a magyar és az ukrán vezetők gyakori találkozási is. Az 1990-es évek elején a magyar–ukrán viszony baráti volt, Kijev fokozott figyelmet szentelt az Ukrajnában, Kárpátalján élő magyar ajkú lakosságnak. Az ukrán állami szervek, minisztériumok

hangsúlyozták, hogy fenn kívánják tartani Magyarországgal a pozitív kapcsolatokat, és a kétoldalú egyezményeket messzemenőig be fogják tartani. Magyarország és Ukrajna egyaránt Moldova egységében és függetlenségében volt érdekelt, és ez a tény tovább erősítette a két ország közötti szoros együttműködést.

Irodalomjegyzék

- Ádám Magda (1981). *A kisantant (1920–1938)*. Budapest: Kossuth Kiadó.
- Bába Iván (2015). *Rendszerváltoztatás Magyarországon. Egy történelmi pillanat leírása*. Budapest: VERITAS Történetkutató Intézet.
- Erdődy Gábor (2011). *Tradicionális történelmi identitás – modern politikai eszmerendszer. Antall József kereszténydemokrata politikai filozófiája és annak történelmi beágyazottsága*. Budapest: ELTE – Eötvös Kiadó.
- Jeszenszky Géza (2016). *Kísérelt a trianoni trauma orvoslására. Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Keskeny Ernő (2012). *A magyar–oroszkapcsolatok*. Budapest: Századvég Kiadó.
- Machos Ferenc (1990). *A nemzeti megújulás programja*. Budapest: Kiadó nélkül.
- MNL OL (1991). XIX–J–1–j 1991. 61. d. Javaslat a kapcsolatok alakítására a Szovjetunió utódállamaival. 1991. szeptember 17.
- MNL OL (1992a). XIX–J–1–j 1992. 49. d. Rejtjeltávirat Varsóból. A román diplomácia lengyelországi tevékenysége. 1992. augusztus 11.
- MNL OL (1992b). XIX–J–1–j 1992. 49. d. Katona Lászlónak, a Külügyminisztérium 4. Területi Főosztálya munkatársának feljegyzése a román külpolitika prioritásairól és Bukarest álláspontjáról a regionális együttműködési formákkal kapcsolatban. 1992. május 25.
- MNL OL (1992c). XIX–J–1–j 1992. 50. d. A Külügyminisztérium 4. Területi Főosztálya román referatúrájának összefoglalója a magyar–román kapcsolatokról. 1993. január 4.
- MNL OL (1992d). XIX–J–1–j 1992. 62. d. A magyar–ukrán alapszerződés ratifikációja és a területi klauzula. 1992. december 1.
- MNL OL (1992e). XIX–J–1–j 1992. 62. d. A bukaresti nagykövetség jelentése a Dnyeszteren túli helyzetről. 1992. március 19.
- MNL OL (1992f). XIX–J–1–j 1992. 63. d. Varga Györgynek, a kijevi nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalója Ukrajna belpolitikájáról és külpolitikájáról. 1992. december 3.

- MNL OL (1992g). XIX–J–1–j 1992. 63. d. Rejtjeltávirat Kijevből. Boross Péter belügyminiszter látogatása Kijevben. 1992. február 13.
- MNL OL (1992h). XIX–J–1–j 1992. 63. d. Páldi András kijevi nagykövet éves beszámoló jelentése. 1992. június 30.
- MNL OL (1992i). XIX–J–1–j 1992. 63. d. Páldi András kijevi nagykövet összefoglalója a Magyarország-képről Ukrajnában. 1992. szeptember 21.
- MNL OL (1992j). XIX–J–1–j 1992. 63. d. Jeszenszky Géza külügyminiszter tárgyalása Konsztantyin Morozov ukrán védelmi miniszterrel Budapesten. 1992. március 3.
- MNL OL (1992k). XIX–J–1–j 1992. 63. d. Borisz Taraszjuk ukrán külügyminiszter-helyettes magyarországi tárgyalásai. 1992. március 30.
- MNL OL (1992l). XIX–J–1–j 1992 15. d. Jeszenszky Géza külügyminiszter és Anatolij Zlenko ukrán külügyminiszter tárgyalásai. 1992. április 7.
- MNL OL (1992m). XIX–J–1–j 1992. 63. d. Keskeny Ernő feljegyzése Bába Iván helyettes államtitkár kijevi tárgyalásairól. 1992. július 7.
- Nagy Miklós (2015). *A magyar külpolitika kronológiája 1990–2010*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó.
- Páldi András (1996). *Egyre távolabb Moszkvától*. Budapest: Belvárosi Könyvkiadó.
- Regione Autonoma Trentino-Alto Adige/Südtirol* (1991). Szerződés a jószomszédtság és az együttműködés alapjairól a Magyar Köztársaság és Ukrajna között. A letöltés ideje: 2021. március 7. <https://www.regione.taa.it/Documenti/Documenti-tecnici-di-supporto/Normative-minoranze-Trattati-bilaterali>.
- Sáringér János (2015). *Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához (1990. május – 1990. december). I. kötet*. Budapest: VERITAS Történetkutató Intézet.
- Sáringér János (2016). Antall József külpolitikai gondolkodásának genezise és főbb jellemzői. In Ujváry Gábor (szerk.), *VERITAS Évkönyv 2015* (317–338. o.).
- Sáringér János (2018). *Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához (1991. január – 1991. december). II. kötet*. Budapest: VERITAS Történetkutató Intézet.
- Sáringér János (2021). *Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához (1992. január – 1992. december). III/1 és III/2. kötet*. Budapest: VERITAS Történetkutató Intézet.